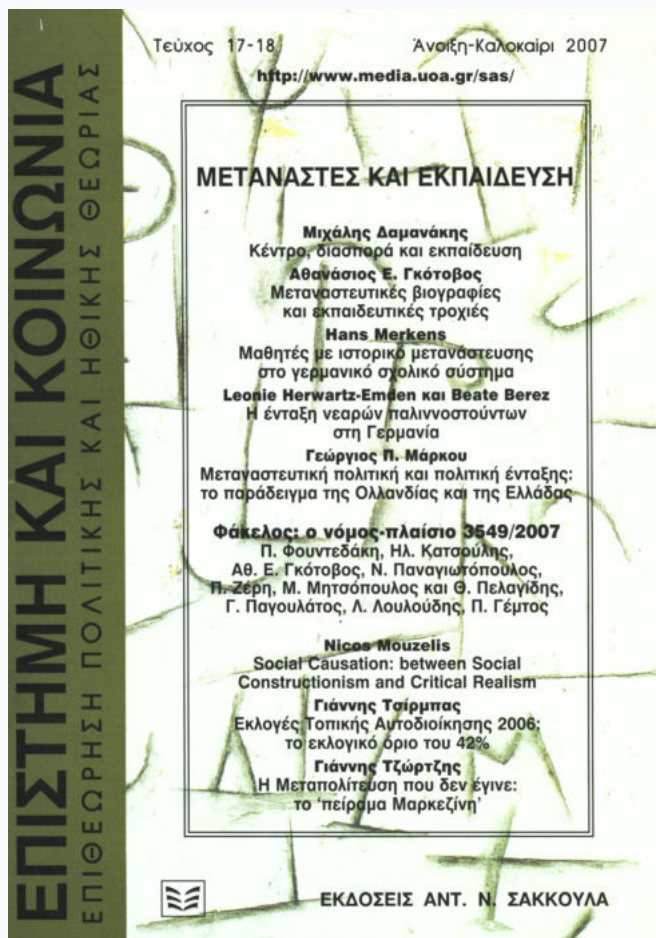

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 17 (2007)

Τόμ. 17-18 (2007): Μετανάστες και Εκπαίδευση

Wolfgang Merkel, Christoph Egle, Christian Henkes, Tobias Ostheim, Alexander Petring, Die Reformfähigkeit der Sozialdemokratie. Herausforderungen und Bilanz der Regierungspolitik in Westeuropa

Ηλίας Κατσούλης

doi: [10.12681/sas.512](https://doi.org/10.12681/sas.512)

Copyright © 2015, Ηλίας Κατσούλης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κατσούλης Η. (2015). Wolfgang Merkel, Christoph Egle, Christian Henkes, Tobias Ostheim, Alexander Petring, Die Reformfähigkeit der Sozialdemokratie. Herausforderungen und Bilanz der Regierungspolitik in Westeuropa. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 17, 391–399. <https://doi.org/10.12681/sas.512>

BIBΛIOKPTIKΕΣ

Wolfgang Merkel, Christoph Egle, Christian Henkes, Tobias Ostheim, Alexander Petring, *Die Reformfähigkeit der Sozialdemokratie. Herausforderungen und Bilanz der Regierungspolitik in Westeuropa*. Verlag für Sozialwissenschaften: Wiesbaden 2006, σελ. 506.

Η ιστορία, η θεωρία και η πολιτική των σοσιαλιστικών και σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων αποτελούσε πάντοτε έναν προνομιακό χώρο της επιστημονικής έρευνας. Ωστόσο, απ' ό,τι γνωρίζω, μία συγκριτική έρευνα της κυβερνητικής πολιτικής των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων σε έξι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αυτής της έκτασης και βάθους παρουσιάζεται για πρώτη φορά. Η έρευνα αφορά το χρονικό διάστημα των δύο τελευταίων δεκαετιών το οποίο θεωρήθηκε από πολλούς ότι σήμανε το τέλος της παραδοσιακής και, συγχρόνως, την απαρχή της 'νέας' Σοσιαλδημοκρατίας. Η νέα Σοσιαλδημοκρατία θεωρήθηκε ότι κινήθηκε και κινείται σε έναν νέο δρόμο, τον Τρίτο Δρόμο, μεταξύ του σοσιαλδημοκρατικού μοντέλου της ζήτησης που επικράτησε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και του 'νεοφιλελεύθερου' μοντέλου της προσφοράς που κυριάρχησε στον δυτικό κόσμο από τις αρχές της δεκαετίας του 1980. Ο Τρίτος Δρόμος, όπως υποστηρίχτηκε από πολλούς, δεν ήταν τίποτε άλλο παρά ένας συνδυασμός σοσιαλδημοκρατικής και νεοφιλελεύθερης πολιτικής, με προεξάρχουσα βέβαια την κυριαρχία της αγοράς σε βάρος της εργασίας στην πολιτική και τη θεωρία των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων.

Η ανά χείρας συλλογική εργασία έχει ως αφετηρία και βάση τη, για πρώτη φορά στην ευρωπαϊκή ιστορία, πολιτική κυριαρχία των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων τα οποία είτε ηγούνται της διακυβέρνησης μιας χώρας είτε συμμετέχουν σε αυτή. Στην αλλαγή, μάλιστα, του αιώνα οι τρεις μεγάλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κυβερνώνται από σοσιαλδημοκρατικές κυβερνήσεις ενώ οι υπόλοιπες (Ελλάδα, Σουηδία, Ιταλία, Ολλανδία, Φινλανδία κ.λπ.) είτε έχουν μονοκομματικές σοσιαλδημοκρατικές κυβερνή-

σεις είτε κυβερνήσεις συνεργασίας με τη συμμετοχή σοσιαλδημοκρατών. Η μόνη εξαίρεση είναι η Ισπανία που έως το 2004 κυβερνάται από το Λαϊκό κόμμα.

Η χρονική περίοδος που στην παρούσα συγκριτική έρευνα είναι η περίοδος η οποία εγκαινιάζει ένα νέο στάδιο στην εξέλιξη της οικονομίας και της πολιτικής των αναπτυγμένων οικονομιών της Δύσης κυριαρχείται από την προϋπόθεση παγκοσμιοποίηση αλλά και τη συνέχεια μιας εξέλιξης στην κοινωνία που έχει συμπυκνωθεί στην έννοια της εξατομίκευσης. Η κυριαρχία, λοιπόν, της ευρωπαϊκής Σοσιαλδημοκρατίας συμπίπτει με εξελίξεις που την υπερβαίνουν και γι' αυτό, έτσι υποστηρίχθηκε, θα είναι προσωρινή.

Οι συγγραφείς επιλέγουν έξι χώρες με σοσιαλδημοκρατικές κυβερνήσεις (Μ. Βρετανία, Γερμανία, Γαλλία, Ολλανδία, Σουηδία και Δανία) και εξετάζουν σε κάθε μία από αυτές ξεχωριστά την εφαρμοζόμενη πολιτική για να αναδείξουν σε τι νέο συνίσταται η πολιτική που υλοποιείται. Των έξι αυτών αναλύσεων προηγείται μια εισαγωγή, ένα κεφάλαιο στο οποίο παρουσιάζονται, εν περιλήψει, οι παραδοσιακοί στόχοι και τα εργαλεία σοσιαλδημοκρατικής πολιτικής και δύο κεφάλαια αφιερωμένα στις σύγχρονες προκλήσεις για τη Σοσιαλδημοκρατία, το πρώτο, και στους πρωταγωνιστές (κόμματα, συνδικάτα) και τους θεσμούς, το δεύτερο. Στο τέλος (κεφάλαια 6, 7 και 8) συγκρίνεται η εφαρμοζόμενη σοσιαλδημοκρατική πολιτική στις έξι χώρες (κεφ. 6), παρουσιάζεται η ευρωπαϊκή πολιτική ως ο 'χώρος δράσης' εντός του οποίου υλοποιείται η σοσιαλδημοκρατική πολιτική, άρα αναδεικνύονται τα όρια εφαρμογής σοσιαλδημοκρατικών πολιτικών (κεφ. 7) και, τέλος, διαγράφονται οι προοπτικές της σοσιαλδημοκρατικής πολιτικής σε ένα παγκοσμιοποιούμενο περιβάλλον (κεφ. 8).

Αφετηρία της όλης έρευνας αποτελεί η διαπίστωση ότι, από καταβολής τους, τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα ενδιαφέρονται για τη βελτίωση της θέσης των εργαζομένων με ειρηνικά μέσα και για να το επιτύχουν φρόντιζαν να προσαρμόζονται στις μεταβαλλόμενες καταστάσεις. Όμως, όπως διαπιστώνουν οι συγγραφείς, οι αλλαγές που προκαλούν οι εξελίξεις κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες υποχρεώνουν τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα σε δραστηρότερες αλλαγές δημιουργώντας προβλήματα τα οποία οι συντελεστές της συλλογικής αυτής μελέτης θέλουν να εξετάσουν. Πιο συγκεκριμένα, ενώπιον των αλλαγών που συντελούνται σε παγκόσμιο αλλά και σε τοπικό/εθνικό επίπεδο, τίθεται το ερώτημα: με ποια μέσα μπορούν να επι-

τευχθούν οι στόχοι μιας σοσιαλδημοκρατικής πολιτικής και μέχρι ποιου σημείου αυτοί οι στόχοι μπορεί να αναπροσδιοριστούν ή και να αλλάξουν χωρίς να χαθεί από τον γνωστικό ορίζοντα ο στόχος της 'δίκαιης κοινωνίας' που ανέκαθεν επιδίωκαν οι σοσιαλδημοκράτες. Το γεγονός ότι ο βαθμός προσαρμογής στις μεταβαλλόμενες καταστάσεις διαφέρει από χώρα σε χώρα, οι συγγραφείς το προσεγγίζουν εξετάζοντας τις ιδιαιτερότητες κάθε χώρας και, πιο συγκεκριμένα, το θεσμικό σύστημα, την πολιτική κουλτούρα, τον ανταγωνισμό των κομμάτων, τις κυβερνήσεις, συνεργασίας ή μονοκομματικές, την οργάνωση της διαμόρφωσης εσωκομματικής γνώμης, την πολιτική που κληρονόμησαν από τις προηγούμενες κυβερνήσεις, 'όπως και διαφορετικές οικονομικές μεταβλητές που αποτελούν το πλαίσιο δράσης και προσδιορίζουν τη σχέση κόστους-οφέλους των επιλεγόμενων πολιτικών'. Η έννοια της Pfadabhängigkeit [path dependency] αποτελεί ένα ερευνητικό ζητούμενο που διατρέχει τις μελέτες ολόκληρου του συλλογικού αυτού τόμου, και για τις έξι χώρες. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η απαρίθμηση των βασικών αξιών της ιστορικής Σοσιαλδημοκρατίας (ελευθερία, ισότητα, αλληλεγγύη), των στόχων της (ενίσχυση της αγοραστικής δύναμης των εργαζομένων, απασχόληση, προστασία της εργασίας, ασφάλεια μέσω ενός αναπτυσσόμενου κοινωνικού κράτους...) και των μέσων που θα έπρεπε να χρησιμοποιηθούν. Σε αυτά συγκαταλέγονται η με κοινοβουλευτικά μέσα επιδίωξη της εξουσίας, γεγονός που σήμαινε ότι η Σοσιαλδημοκρατία απορρίπτει τον επαναστατικό δρόμο, και μία οικονομική, φορολογική και κοινωνική πολιτική στα πλαίσια του κορπορατιστικού μοντέλου διαπραγμάτευσης μεταξύ των κοινωνικών εταίρων.

Όπως όλα τα πολιτικά κόμματα, ιδιαίτερα τα κόμματα εξουσίας, υποχρεώνονται να λάβουν υπόψη τις γενικότερες αλλαγές που συντελούνται και να προσαρμοστούν σε αυτές, έτσι και τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα έρχονται αντιμέτωπα με εξελίξεις που λαμβάνουν χώρα σε περισσότερα επίπεδα: της οικονομίας, της πολιτικής, του πολιτισμού, της τεχνολογίας, των αξιών κ.λπ. και επηρεάζονται καθοριστικά από αντίστοιχες εξελίξεις σε παγκόσμια κλίμακα. Αυτή η καταρχάς, οικονομικά προσδιοριζόμενη παγκοσμιοποίηση έχει σε τέτοιο βαθμό 'πολυπλοκοποιηθεί' ώστε οι συνέπειές της δεν καθίστανται μόνον όλο και δυσκολότερο να αποκωδικοποιηθούν για να αντιμετωπιστούν, αλλά επιπλέον δημιουργούν και εμπόδια οικονομικής και όχι μόνον φύσης που επηρεάζουν ακόμη περισσότερο τις

δυνατότητες επιλογής και δράσης των εθνικών κυβερνήσεων. Αυτή η 'πολύπλοκη παγκοσμιοποίηση' [komplexe Globalisierung] ανοίγει νέους ορίζοντες στην παγκόσμια συνεργασία και οικονομική ανάπτυξη, προκαλεί όμως και καταστάσεις οι οποίες δημιουργούν στις διεθνείς αγορές μια τέτοια ένταση στον ανταγωνισμό από τον οποίο, μέχρι τώρα, περισσότερο κερδισμένοι βγαίνουν οι ισχυροί στις αναπτυγμένες χώρες και περισσότερο χαμένοι οι ασθενέστερες τάξεις. Τουλάχιστον μέχρι τώρα, και αυτό αναδεικνύεται από τις αναλύσεις της συλλογικής αυτής μελέτης, το μεγαλύτερο κόστος του διεθνούς ανταγωνισμού πληρώνουν τα εκτεταμένα δίκτυα κοινωνικής προστασίας των οποίων περισσότερο κάνει χρήση η εκλογική πελατεία των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων. Αυτό είναι το γεγονός που έχει δημιουργήσει όχι μόνον την κρίση αντιπροσωπείας των κομμάτων αυτών αλλά και έχει προκαλέσει τον αναπροσανατολισμό της κοινωνικής τους πολιτικής. Ο 'Τρίτος Δρόμος' που με τον έναν ή τον άλλο τρόπο ακολούθησαν τα τελευταία χρόνια τα περισσότερα ευρωπαϊκά σοσιαλδημοκρατικά κόμματα και συνδέεται, περισσότερο, με την αναδιάταξη και τον εξορθολογισμό της κοινωνικής τους πολιτικής, εκεί οφείλεται.

Μια δεύτερη αιτία για τον αναπροσανατολισμό των σοσιαλδημοκρατικών πολιτικών εντοπίζουν οι συγγραφείς και στη συντελούμενη ευρωπαϊκή ολοκλήρωση η οποία, ως γνωστόν, διαμορφώθηκε την εποχή της κυριαρχίας του 'νεοφιλελεύθερου' παραδείγματος και εξακολούθησε να ισχύει, με ελάχιστες διορθώσεις, και την εποχή της σοσιαλδημοκρατικής υπεροχής. Οι συγγραφείς της συλλογικής συγκριτικής αυτής μελέτης απαριθμούν τις αλλαγές που συντελέστηκαν τα τελευταία 20-30 χρόνια, και εξακολουθούν να συντελούνται, και εκτιμούν την επιρροή που αυτές άσκησαν, και εξακολουθούν να ασκούν, στην πολιτική και τις επιλογές των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων. Πέρα από την 'πολύπλοκη παγκοσμιοποίηση', την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αλλά και τις τάσεις εξατομίκευσης, που επιδρούν και διαμορφώνουν τις πολιτικές επιλογές των κομμάτων, ειδικό βάρος για τη σοσιαλδημοκρατική πολιτική αποκτούν και άλλες αλλαγές και εξελίξεις που την επηρεάζουν περισσότερο. Οι συγγραφείς αναφέρονται στις γενικότερες κοινωνικές μεταβολές και επικεντρώνουν την προσοχή τους στις δημογραφικές αλλαγές που οξύνουν το πρόβλημα της γήρανσης του πληθυσμού και αναδεικνύουν ακόμη περισσότερο τη σημασία της ψήφου των ηλικιωμένων (προτεραιότητα των κοινωνικών παροχών, όπως συντάξεις,

υγεία, νοσοκομειακή περίθαλψη κ.λπ.), στην αγορά εργασίας (μείωση του ποσοστού των βιομηχανικών εργατών που επιφέρει το τέλος των παραδοσιακών εργατικών κομμάτων), στην αλλαγή των συστημάτων αξιών (επικράτηση 'μεταυλιστικών' σε βάρος των 'υλιστικών' αξιών της εργατικής τάξης) κ.λπ. Οι αλλαγές αυτές –όπως δείχνουν τα αποτελέσματα πλήθους ερευνών– επηρεάζουν την αντιπροσωπευτικότητα, ως προς τα συμφέροντα των εργαζόμενων τάξεων, των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων, όχι όμως πάντοτε αρνητικά. Όπως τονίζουν οι συγγραφείς 'τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα μπορούν τώρα να χάνουν γρηγορότερα ψηφοφόρους, εξίσου όμως εύκολα και να τους κερδίζουν'.

Ακολουθώντας μια 'επικεντρωμένη στους δρώντες θεσμική προσέγγιση' [Akteurszentrierten Institutionalismus] οι συγγραφείς παρουσιάζουν σε ένα ξεχωριστό κεφάλαιο (κεφ. 4) τους σημαντικότερους εθνικούς θεσμούς, τις δομές και τους δρώντες 'οι οποίοι μπορούν να επιδρούν στην πολιτική μιας σοσιαλδημοκρατικής κυβέρνησης στο ερευνώμενο διάστημα'. Κεντρικός αποδεικνύεται ο ρόλος που έχει το κόμμα στη διαμόρφωση της κυβερνητικής πολιτικής όσο και οι σχέσεις του με τα εργατικά συνδικάτα. Ανάλογα με τη θέση και την ισχύ των συνδικάτων στις κομματικές οργανώσεις διαμορφώνεται και η γενικότερη επιρροή τους καθορίζοντας, όμως, και τα όρια της σοσιαλδημοκρατικής κυβερνητικής πολιτικής. Το παράδειγμα του βρετανικού Labour Party είναι καθοριστικό. Μια άλλη συνιστώσα σύγχρονης σοσιαλδημοκρατικής κυβερνητικής πολιτικής που αναδεικνύεται είναι η πίεση που ασκεί το γενικότερο περιβάλλον, εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές, για μια 'προσαρμοσμένη στην παγκοσμιοποίηση πολιτική'.

Το κεφάλαιο 5 (παράγραφοι 1, 2, 3, 4, 5 και 6) περιέχει τις αναλύσεις των εθνικών σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων. Στις αναλύσεις αυτές ακολουθείται μια όμοια μέθοδος προσέγγισης, αναδεικνύονται, όμως, και οι ιδιαιτερότητες κάθε χώρας. Αυτό οδηγεί στη διαπίστωση ότι και εντός της Ευρώπης υπάρχουν πλήθος σοσιαλδημοκρατικών μοντέλων η ιδιαιτερότητα των οποίων οφείλεται σε 'διαδοχική εξάρτηση' [path dependency] κάθε χώρας. Έτσι, στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της ανάλυσης του Εργασιακού κόμματος της Μ. Βρετανίας βρίσκονται οι συνιστώσες της μετάβασης από το Old στο New Labour, σε εκείνη του Σοσιαλδημοκρατικού κόμματος της Γερμανίας [SPD] η ομοσπονδιακή, δηλαδή αποκεντρωμένη δομή του, σε ότι αφορά το Σοσιαλιστικό κόμμα της Γαλλίας [PS] η πολυσυλλεκτικότητα

και η συμμετοχή του -ως καθοριστικής δύναμης- στην κυβερνητική συμμαχία της Αριστεράς, στην ανάλυση του κόμματος της Εργασίας της Ολλανδίας [PvdA] η συναινετική βάση που έχει διαμορφώσει το Poltermodell, για το Σοσιαλδημοκρατικό Εργατικό κόμμα της Σουηδίας [SAP] το πρότυπο κοινωνικό σύστημα και η εξισωτική πολιτική που το διακρίνει και, τέλος, στην ανάλυση του Σοσιαλδημοκρατικού κόμματος της Δανίας [SD] η πολιτική απασχόλησης που μείωσε αισθητά τα ποσοστά ανεργίας.

Έχοντας τώρα γνώση των προτεινόμενων και υλοποιούμενων πολιτικών από τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα και κυβερνήσεις των έξι χωρών, οι συγγραφείς προχωρούν στην εξακρίβωση του εάν και μέχρι ποιου σημείου αναδεικνύονται συγκλίσεις και αποκλίσεις στην πολιτική τους στους εξής τομείς: δημοσιονομική πολιτική, πολιτική απασχόλησης και κοινωνική πολιτική. Η έρευνα στους τομείς αυτούς οδηγεί σε μια νέα τυποποίηση των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων σε 'παραδοσιακά', 'μοντέρνα' και 'φιλελεύθερα', η οποία υπερβαίνει χωρίς να απορρίπτει την κλασική τυποποίηση του Esping-Andersen (1990).

Στον πρώτο τύπο σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων, τον παραδοσιακό, ανήκουν το γαλλικό και το γερμανικό κόμμα. Στο γαλλικό η πολιτική στρέφεται περισσότερο στην αναδιανομή του πλούτου και στη βελτίωση των κοινωνικών παροχών και λιγότερο στην οικονομική σταθερότητα. Στο γερμανικό κόμμα προτιμώνται η μείωση της φορολογίας και η οικονομική σταθερότητα. Και το γαλλικό και το γερμανικό κόμμα επιλέγουν παραδοσιακά σοσιαλδημοκρατικά μέσα για την προστασία της εργασίας. Στον δεύτερο τύπο, στα μοντέρνα κόμματα, ανήκουν το δανικό και το σουηδικό. Εδώ τα κόμματα συνδυάζουν, στους ως άνω τομείς, παραδοσιακές με σύγχρονες πολιτικές και μέσα, με τα πρώτα να υπερισχύουν στην πολιτική της απασχόλησης. Στον τρίτο τύπο, τον φιλελεύθερο, ανήκουν το βρετανικό και το ολλανδικό κόμμα. Και στις δύο αυτές χώρες προτεραιότητα ανήκει στη δημοσιονομική πολιτική (σταθερότητα) και στην απελευθέρωση της αγοράς εργασίας. Με μέτρα δομικού χαρακτήρα επιχειρείται η δημιουργία των προϋποθέσεων (επανεξέταξη της εργατικής δύναμης στην αγορά εργασίας και λιγότερο προστασίας της.

Η ιστορία των ευρωπαϊκών σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων είναι η ιστορία της αναθεώρησης και της προσαρμογής των στόχων τους στις νέες καταστάσεις. Αυτή η 'ευελιξία' τους εξηγεί σε μεγάλο βαθμό τον πρωταγω-

νιστικό τους ρόλο στην πολιτική των περισσότερων ευρωπαϊκών χωρών πάνω από έναν αιώνα τώρα. Το γεγονός ότι τα ευρωπαϊκά σοσιαλδημοκρατικά κόμματα κατάφεραν σε μικρό χρονικό διάστημα να ξεπεράσουν το σοκ της κατάρρευσης των χωρών του υπαρκτού σοσιαλισμού και να αναδειχθούν σε κύρια δύναμη του εκσυγχρονισμού στην Ευρώπη, οφείλεται και στην προσαρμοστική τους ικανότητα. Τα τελευταία χρόνια στην ευρωπαϊκή πολιτική επιστήμη το ρεύμα του ρεβιζιονισμού (Σασούν 2001) έλκει όλο και περισσότερο το ενδιαφέρον της έρευνας. Η μετάβαση από το Old στο New Labour και η βιβλιογραφία που προηγήθηκε και στη συνέχεια συνόδευσε αυτή τη μετάβαση (Giddens 2001) συγκρότησαν ένα νέο 'παράδειγμα' με το οποίο όχι μόνον οι αρχές, οι αξίες, τα προγράμματα, γενικά οι πολιτικές της Σοσιαλδημοκρατίας επανεξετάζονται και επανεκτιμώνται αλλά και η ιστορία γενικά διαβάζεται από διαφορετικές οπτικές γωνίες. Σε σχέση με τις αλλαγές στην ευρωπαϊκή Σοσιαλδημοκρατία ισχύει η διαπίστωση του J. Rifkin (2000) ότι σε έναν κόσμο και σε μια οικονομία, της οποίας η μόνη σταθερά είναι η αλλαγή, δεν έχει νόημα να σωρεύεις διαχρονικές αξίες. Τελικά, και παρόλες τις διαφορές τους, τα έξι σοσιαλδημοκρατικά κόμματα επιλέγουν συγκλίνουσες αλλά όχι ταυτόσημες πολιτικές στην προστασία του κοινωνικού κράτους. Τα μέτρα προστασίας, όμως, δεν αποσκοπούν στη διατήρηση ή τη διεύρυνσή του αλλά στον εξορθολογισμό του (Κατσούλης 2005). Στο σημείο αυτό, και για την επιδίωξη του στόχου προστασίας του κοινωνικού κράτους, επιλέγονται μέτρα διαφορετικά σε κάθε μοντέλο (παραδοσιακό, μοντέρνο ή φιλελεύθερο) αλλά και μεταξύ των χωρών. Έχει σημασία να υπογραμμιστεί ότι τα μέτρα αυτά αρχίζουν να αποδίδουν, συνοδευόμενα από μια γενικότερη ανάκαμψη της ευρωπαϊκής οικονομίας που τα ευνοεί.

Η έλλειψη ενός σοσιαλδημοκρατικού κόμματος στην Ελλάδα αλλά και η αρνητική εικόνα της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας που είχε καλλιεργηθεί τουλάχιστον μέχρι την κατάρρευση των κομμουνιστικών χωρών, γενικά της αποτυχίας του μοντέλου του υπαρκτού σοσιαλισμού σε ολόκληρο τον κόσμο, εμπόδισε την επαφή και τη γνώση αυτού που πραγματικά σήμαινε στο παρελθόν και σημαίνει σήμερα Σοσιαλδημοκρατία. Η ευρωπαϊκή Σοσιαλδημοκρατία (για ευνόητους λόγους, προπάντων η γερμανική) παρουσιαζόταν μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990 ως ο 'μακρύς βραχίονας' του αμερικανικού ιμπεριαλισμού και είναι ειρωνεία της ιστορίας ότι

ακριβώς εκείνο το κόμμα, το ΠΑΣΟΚ, που διακήρυττε όλα αυτά, διεκδικεί τώρα τον τίτλο του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος, συμμετέχει στη Σοσιαλιστική Διεθνή ενώ ο πρόεδρος του είναι και πρόεδρος της! Παρόλα αυτά, προσπάθειες στην κατεύθυνση μια αντικειμενικής αλλά και εκ των έσω, δηλαδή *inmanent*, κριτικής δεν λείπουν από τον ελληνικό επιστημονικό χώρο (βλ. Κατσούλης 2002, Moschonas 2002, Πανταζόπουλος 2006). Το βιβλίο το οποίο μόνον σε γενικές γραμμές και κατ' ανάγκην ελλιπώς μπόρεσα να παρουσιάσω, αποτελεί, όπως υποστήριξα στην αρχή, μια από τις πιο ενδιαφέρουσες και ενδελεχείς προσεγγίσεις της Σοσιαλδημοκρατίας στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, της ευρωπαϊοποίησης και των ραγδαίων αλλαγών. Το γεγονός ότι είναι γραμμένο στη γερμανική γλώσσα (από όσο γνωρίζω, δεν έχει μέχρι τώρα μεταφραστεί στην αγγλική) ίσως κινητοποιήσει τους ενδιαφερόμενους να αναλάβουν πρωτοβουλία μετάφρασης του στην ελληνική. Από μια τέτοια μετάφραση όλοι θα κερδίσουν.

Και κάτι προσωπικό: βλέποντας τα μέσα και τους ερευνητές που οι συγγραφείς αυτού του συλλογικού τόμου είχαν στη διάθεσή τους, την πλούσια χρηματοδότηση για μια ολόκληρη τετραετία, τις δυνατότητες συνεργασίας όχι μόνον με ειδικούς αλλά και με ολόκληρα ινστιτούτα και τμήματα Πολιτικής Επιστήμης, τα *work-shops* και τα συνέδρια στα οποία παρουσίαζαν και συζητούσαν τα αποτελέσματα της έρευνάς τους, αναλογίζομαι με θλίψη τις ανυπέρβλητες δυσκολίες που κάθε φορά αντιμετωπίζει όποιος και όποια ασχοληθεί με κάτι πιο φιλόδοξο και διαχρονικό. Δεν είναι μόνον η έλλειψη μέσων αλλά είναι, προπάντων, η έλλειψη μιας κοινότητας ομοτέχνων που, έτσι όπως υπάρχει, μόνον κατ' ευφημισισμόν ονομάζεται πανεπιστημιακή.

Ηλίας Κατσούλης

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Espin-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Princeton: Princeton University Press.
- Giddens, A. (επιμ.) (2001). *The Global Third Way Debate*, Cambridge: Polity Press.
- Κατσούλης, Ηλ. (επιμ.) (2002). *Νέα Σοσιαλδημοκρατία. Περιεχόμενα πολιτικής, θεσμοί, οργανωτικές δομές*, Αθήνα: Σιδέρης.

- Κατσούλης, Ηλ. (2005). 'Παγκοσμιοποίηση, κράτος πρόνοιας και shareholder value', *Επιστήμη και Κοινωνία*, 15: 229-260.
- Moschonas, G. (2002). *In the Name of Social Democracy. The Great Transformation: 1945 to the Present*, London, New York: Verso.
- Πανταζόπουλος, Α. (2006). *Με τους πολίτες κατά του λαού -το ΠΑΣΟΚ της νέας εποχής*. Αθήνα: Εστία.
- Rifkin, J. (2000). *The Age of Access*. New York: Jeremy P. Tarcher/ Patnam
- Σασούν, Ντ. (2001). *Εκατό χρόνια σοσιαλισμού*, τ. 1, *Ανάπτυξη και σταθεροποίηση*, τ. 2, *Κρίση και προοπτικές*, μτφρ. Ελένη Αστερίου, Αθήνα: Καστανιώτης.

Πάνος Καζάκος, Αναθεώρηση του Συντάγματος και Οικονομία. Δοκίμιο οικονομικής ανάλυσης των συνταγματικών θεσμών, Σειρά: Κέντρο Θεσμικών Μεταρρυθμίσεων, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2007, 194 σελ.

Αποτελεί αναφαίρετο δικαίωμα κάθε κυβερνητικής πλειοψηφίας η πρωτοβουλία να εξαγγείλει και να ξεκινήσει μία διαδικασία συνταγματικής αναθεώρησης, αναλαμβάνοντας φυσικά και το αντίστοιχο θεσμικό βάρος και ευθύνη: τη νομοποίηση του εγχειρήματος στη Βουλή και στην κοινωνία, δηλαδή το εκλογικό σώμα, αφού το ίδιο το Σύνταγμα για την ευδοκίμηση των αναθεωρητικών προτάσεων αξιώνει ευρείες πλειοψηφίες, συναίνεση και μεσολάβηση εκλογών.

Η επίγνωση αυτής της ιδιαιτερότητας της αναθεώρησης, που τη διαφοροποιεί από την κοινή νομοπαραγωγική διαδικασία, είναι μία από τις κρίσιμες παραμέτρους στον σχεδιασμό 'συνταγματικής πολιτικής'. Μία πρόταση, για να έχει πιθανότητες να ευδοκιμήσει και να καταστεί νέα συνταγματική διάταξη, πρέπει να συγκεντρώνει ευρεία πλειοψηφία, δηλαδή να (μπορεί να) είναι 'πολυσυλλεκτική'. Γιατί αυτό θέλει το Σύνταγμα. Διαφορετικά απομένουν οι προτάσεις και η αναθεώρηση ξενικά αλλά δεν συντελείται.

Η διαδικασία αναθεώρησης του Συντάγματος που ξεκίνησε αμέσως μόλις παρήλθε η προβλεπόμενη από το Σύνταγμα πενταετία, ήταν μια ευκαιρία να αξιολογηθεί αυτό που ο εισηγητής της πλειοψηφίας στην προηγούμενη αναθεώρηση ονόμασε 'αφομοίωση του αναθεωρητικού κεκτημένου'. Πρόκειται για την ερμηνευτική και κανονιστική αξιοποίηση των 'νέων' συ-